

אור שמח

הלכות נזקי ממון פרק ג הלכה ב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "משך חכמה" על התורה

עם ביאור אור הבינה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' כא - תשפ"ו טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

הלכה ב

[ב] ואם אכלן ברה"ר פטור, ואם נהנית משלמת מה שנהנית לא מה שהזיקה:

¹הנה² באם נהנית הבהמה על ידי מעשה אחר שלא ע"י מעשה בהמתו מי משלם מה שנהנית, בזה נסתפקו רבוותא בתוספות

כאילו הן שעורים או עמיר, ומשלם דמי עמיר או דמי שעורים בזול". עכ"ל הרמב"ם.

מבואר שאם נהנית משלם מה שנהנית, וזה על ידי מעשה הבהמה שאכלה פירות של חברו, שאף על פי שאינו חייב על נזקה ברשות הרבים, משלם מה שנהנית.

והנה איתא בבבא קמא (קא, א) דמסתפק הש"ס אם יש שבח סמנין על גבי הצמר, כלומר, האם צבע הצבוע בצמר נחשב לממשה, או שאינו אלא מראה בלבד ואין נחשב ממשה. ונפקא מינא, אם נצבע צמר בצבע של אחר, האם בעל הצבע יכול לתבוע את צבעו מבעל הצמר. ומפרש הש"ס, דהספק הוא באופן שהיה צמר של אחד, וסמנין של אחר, ובא קוף וצבע את הבגד בסמנין, דאם יש שבח סמנין על הצמר, יכול בעל הסמנין לתבוע את בעל הצמר שיחזיר לו סמניו שעל הבגד, כי יש להם ממשה, אבל אם אין שבח סמנין על הצמר, אינו יכול לתבוע כלום.

והקשו התוס' (שם, ד"ה או דלמא), הא מכל מקום נהנה בעל הצמר שהושבח צמרו, ואפילו אין שבח סמנין על הצמר, דהיינו שאין זו ממשה, אבל מכל מקום, נהנה בעל הצמר בשבח הצמר, ונהנה מחבירו חייב לשלם על ההנאה, כבהמה שאכלה ברשות הרבים. ותיירצו התוס', שאין חייב בבהמה על ההנאה אלא מפני שהבהמה בעצמה עשתה מעשה, שהלהכ לפירות ברשות הרבים ואכלתן, אבל בנידון זה, קוף מעלמא צבע את צמרו ולא הוא, ואינו חייב על הנאה אם לא עשה מעשה. והקשו על זה התוס' מהא דאיתא בחולין (קל, ב), שאם חברו תחב לו אוכל לתוך פיו חייב על ההנאה אפילו שלא עשה את המעשה, ותיירצו, דאם גופו ממש נהנה חייב לשלם אפילו שלא עשה בעצמו את המעשה, אבל על הנאת בהמתו אינו חייב אלא כשבהמתו עשתה. ועוד תירצו, דבצמר וסמנין לא התייקר הבגד בגלל הצבע, אלא נעשה יפה יותר, וזה רק הנאה של מראה בלבד, לפיכך אינו יכול לתבוע על ההנאה.

העולה מזה, דעל הנאת בהמתו על ידי מעשה אחר, לפי תירוץ ראשון בתוס' פטור, ולפי תירוץ שני חייב, אבל על הנאת גופו חייב אפילו על ידי מעשה אחר, וכן על הנאת בהמתו על ידי מעשה בהמתו, חייב לכל התירוצים.

אבל הרא"ש בפסקיו (בבא קמא ט, יז), ומהרש"ל בים של שלמה (בבא קמא

¹ תמצית דבריו: בהלכה זו כתב הרמב"ם שאם נהנית משלמת מה שנהנית, וכן מבאר הרמב"ם בכל פרק ג', מלבד בהלכה יד בדין הכניס פירותיו לחצר המזיק, ואכלתן בהמת המזיק, דפטור, לא כתב שמשלם המזיק מה שנהנית. והטעם בזה, דחייב מה שנהנית הוא רק כאשר הבהמה עצמה גם עשתה מעשה, שאכלה ברשות הרבים פירות של אחר, אבל אם אחר, האכיל פירות של אחר, לבהמה, פטור בעל הבהמה, כי לא עשתה מעשה. כמו כן, אם הכניס פירותיו לחצר המזיק, הרי זה כמו שהאכיל פירותיו לבהמת חברו. ואף על פי שאם מאכיל פירותיו לבהמה חברו חייב לשלם לו מה שנהנית מדין יורד לשדה חברו, הני מילי במאכיל ממש, שמתכוון להשביחה, אבל כאשר הכניס פירותיו לחצרו ולא התכוון להשביחה, ואכלתן, פטור, כמו שאחר האכיל פירות חברו לבהמת חברו.

ודוקא הנאת אכילה פטור, דאין לבעל הבהמה אלא הנאה ולא ממון ממש בידו על ידי אכילתה, דאולי לא היה מאכילה, אבל אם יש בידו ממון העומד להפסד, ועל ידי הנאת ממון נשאר ממון בידו, חייב לשלם ממון זה, כי הוא כמו שממון חברו בידו. לכן, אם היה לו כשות להטיל לשכר, ואחר הטיל כשות של אחר לשכר, חייב לשלם לבעל הכשות את הכשות. ולפי זה, אם היה בידו כשות גרוע והטיל אחר לשכרו כשות יקר של אחר, חייב לשלם לבעליו רק כשות גרוע, שזה נשאר בידו, ולא את ההפרש בין כשות יקר לזול, כי זה הנאה על ידי אחר, שפטור. ומטעם זה, אם המלך אנס גרונו טבל עבור חוב למלך, חייב לתת לכהנים וללויים תרומה ומעשרות, כי ממון נשאר בידו, שהיה חייב למלך.

² כתב הרמב"ם (נזקי ממון ג, א-ב) "הבהמה מועדת לאכול פירות או ירקות וכיוצא בהן, לפיכך אם נכנסה לרשות הניזק ואכלה דברים שדרכה לאכלם משלם נזק שלם, שנאמר (שמות כב, ד) ובער בשדה אחר מיטב שדהו וגו', ואם אכלה אותן ברשות הרבים פטור, ואם נהנית משלם מה שנהנית, לא מה שהזיקה. כיצד, נכנסה לרשות הניזק ואכלה שומשמיין או לוט וכיוצא בהם בשוה דינר משלם דינר, ואם אכלה אותן ברשות הרבים ונהנית, רואין אותן

אור שמח

הלכות נזקי ממון פרק ג הלכה ב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "משך חכמה" על התורה

עם ביאור אור הבינה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' כא - תשפ"ו טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

ותירצו כיון דגופו אינו נהנה, והבהמה לא עשתה מעשה, אינו צריך לשלם מה (שנהנית) [שנהנה], יעו"ש, ובש"ך סימן שצ"א (סק"ב) העלה דבר זה בספיקא דדינא יעו"ש.

ולכאורה³ קשה טובא לפ"ז, מהא דאמרו בפרק המפקיד (ב"מ מ"ב ע"ב) בההוא גברא דאפקיד כשותא גבי חבריה כו', סוף סוף

ומבאר רבינו, דדוקא הנאה שהיא הנאה בלבד, אינו חייב לשלם אם באה על ידי אחר, אבל אם על ידי ההנאה הרויח שממונו נשאר בידו ולא הפסידו, הרי זה ממש כמו שממון חבירו בידו וחייב להחזירו לבעליו, לכן בשכר, שעל ידי הכשות, נשאר הכשות שלו בידו, אין זה רק הנאה, אלא ממון חבירו בידו, מה שאין כן כשצבע הקוף את צמרו, אפילו שהושבח, אבל לא היה בדעתו לצבוע את הצמר, ולא נמנע ממנו הפסד ממנו, ואין זה כממון חבירו בידו. [אבל אם בהמתו אכלה על ידי מעשה אחר, לא אמרינן שהרויח אוכל שהיה בידו לתת לבהמתו, דכתבו התוס' בחולין קלא, א ד"ה שאני, שבאכילה לא אמרינן שהרויח, שמא לא היה אוכל].

ומביא רבינו ראייה לזה. דהנה מבואר בחולין (קל, ב) שהמזיק ממון שאין לו תובעים פטור לשלם אף על פי שהממון שייך לבעליו, אלא שאין לו תובעים פטור לשלם, וכן אם נהנה מממון שאין לו תובעים פטור לשלם, דהרי אמרו (שם) שהאוכל מתנות כהונה פטור. ואף על פי כן אמרו (שם, קלא, א) שאם היה חייב למלך כסף, ואנס את גרונו טבל, אינו יכול לפרוע חוב המלך על ידי תרומה ומעשרות, אלא מעשר ונותן לכהנים וללוים. ולכאורה קשה, הא הא הוא ממון שאין לו תובעים, וכיון שאם אכל ממון שאין לו תובעים פטור, מדוע אם המלך אנס את גרונו חייב תרומות ומעשרות. אבל הביאור בזה, דאף על פי שהמזיק ואכל ממון שאין לו תובעים פטור, היינו דוקא כשאנס בעין, דבעינן "תביעה", ואין מי שיתבענו, אבל כשממון שאין לו תובעין תחת ידו, חייב להוציאו מתחת ידו, דאין צריך כאן דין תביעה, ואסור להחזיק ממון אחרים בידו, אפילו שהם לא תובעים, אבל כשאכלו או הזיקו זה דין תשלום, וצריך לזה תביעה.

ולפי זה מבאר רבינו, דכשם שאם ממון שאין לו תובעים תחת ידו חייב לתת לבעליו, הוא הדין תמורה של ממון זה, לכן כאן שהמלך אנסו, כיון שאם היה לו ממון בידו, היה המלך נוטלו ממנו, ועל ידי שאנס את גרונו נשאר ממנו בידו, הרי זה כממון הכהן והלוי בידו, שאין הבדל בין ממון חבירו ממש בידו, או תמורתו, אם כן הוא הדין בנידון דידן, כיון שעל ידי כשות חבירו, כשותו נשאר בידו, הרי זה ככשותו חבירו בידו, דאין הבדל בין גוף הדבר לתמורתו.

פרק הגוזל עצים (ב"ק ק"א ע"א ד"ה או דלמא) בהא דאמר רבינא הכא במאי עסקינן כגון דצמר דחד וסמנין דחד, וקאתי קוף וצבעיה לההוא צמר בהנך סמנים, יש שבח סמנים ע"ג צמר כו', או דילמא אין שבח סמנים ע"ג צמר, וא"ל לית לך גבאי כלום, דהקשו תוספות הא הוא נהנה מה שצמרו יותר מעולה בסממנים,

ט, כח) הביאו להלכה רק תירוצו ראשון של התוס'. מבואר, דסבירא להו שפטור על הנאת בהמתו על ידי מעשה אחר. ותמה עליהם הש"ך (חושן משפט, שצא, ב) מדוע לא הביאו גם תירוצו ב' דהתוס'. ומסיק הש"ך, דדין זה שבהמתו נהנת על ידי מעשה אחר הוא ספיקא דדינא. ויש לעיין שם בש"ך דדבריו סותרים זה לזה, דבתחלה כתב שנראה עיקר תירוצו שני, דאין לנו לבדות חילוקים שאינם כתובים בש"ס, ולבסוף מסיק שהוא ספיקא דדינא. וז"ל "אבל תמיהני על הרא"ש ומהרש"ל, דהא התוס' מסיק שם וז"ל א"נ הנאה דהכא לא חשיבה הנאה, שאינו אלא נוי בעלמא יותר עכ"ל, כלומר משום דחזיתא לאו מילתא היא, וכדקאמרינן בש"ס התם, ותירוצו זה נ"ל לכאורה עיקר, דמניין לנו לחלק בחלוקים שלא נזכרו בש"ס כו' ועל כל פנים נראה לי, דדין זה כשממנו נהנה מממנו של אחר שלא על ידי מעשה ממנו, הוה ליה ספיקא דדינא, אי פטור או לא ודו"ק" [לזה נתכון לעיין שם. וצריך לומר, דכיון שנראה כתירוצו שני, בודאי אין להשמיט זאת מההלכה לפחות כספיקא דדינא, דלאחר שהרא"ש ומהרש"ל הכריעו כתירוצו א', הוה ספיקא דדינא] מכל מקום למעשה הוא ספיקא דדינא.

³ אבל יש להקשות על תירוצו קמא דהתוס', דלכאורה מוכח בש"ס שחייב על שבח ממנו שנעשה על ידי אחר, דאיתא בבבא מציעא (מב, ב) מעשה באחד שהפקיד כשות - והוא זרע שנותנים בשכר כדי לעשותו שכר - אצל בעל הבית, והיה לבעל הבית היה גם כשות של עצמו, ואמר השומר, דהיינו בעל הבית, לשמשו שיתן מכשות זו - דהיינו שלו - לשכר, ונתן מכשות הפקדון, ואמרו חכמים דהשמש פטור, כי לא אמר לו שיתן דוקא מכשות זו ולא מהאחרת, ולא ידע שהיא של פקדון, ובעל הבית פטור, כי אמר לו לתת מזו, ולא עלתה על דעתו שיתן מהכשות האחר. ומקשה הש"ס מאי נפקא מינא בזה שהם פטורים, הרי מכל מקום בעל הבית נהנה שהשכר שלו הושבח על ידי הכשות של הפקדון, ובלאו הכי צריך לשלם כשות אחר למפקיד, ומתיר הש"ס שמדובר שהשכר החמין, לכן לא נהנה מהכשות של המפקיד. והנה, כאן נהנה ממנו מכשות אל אחר, היינו השכר, ולא גופו ממש, וההנאה על ידי אחר באה, אם כן מדוע בעל הבית חייב לשלם על הנאתו מהשכר, אלא שמע מינא דהנאת ממנו על ידי אחר חייב.

אור שמח

הלכות נזקי ממון פרק ג הלכה ב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "משך חכמה" על התורה

עם ביאור אור הבינה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' כא - תשפ"ו טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

וראיתי⁴ שעיקר מקור שיטה זו נובע מסוגיא דתמן (ב"מ מ"ב ע"ב), דמסיק רב אשי בכיסי, ומשלם ליה דמי כיסי, ונדחקו רבנו בתוספות (שם ד"ה בכיסי) הא לפ"ז לא היה שוה יותר, ואמאי משלם לו, ומאי שקיל וטרי בזה, ותירצו דלמאכל בהמה היה שוה יותר, או ע"י ריכוך. ולפי שיטה זו א"ש טובא, דפירוש דכשותא דבעל הבית הוי כיסי, וא"כ הא לא משתרשי ליה רק בדמי כיסי, וכזה משלם ליה, אבל מה ששוה יותר מדמי הכיסי הגם דנהנה בעל השכר, הלא זה רק הנאה בלא משתרשי ליה, ששכר שלו הושבח יותר לא ע"י מעשיו ולא ע"י מעשי ממון, ולכן פטור מלשלם, וזה נכון. ומצאתי בשיטה מקובצת שפירש כן דקאי על כשותא דבעה"ב, אך נדחק בטעמו מדוע אינו משלם מה ששוה שכר שלו יותר, ולפי מה שבארנו א"ש:

אמנם⁵ אם נאמר דהכישות של בעל הבית היה מעורבב בכיסי, או לא היו שוים כל כך, א"כ אמאי לא הוי קפידא כי אמר ליה מהאי

מאי פסידא איכא, והא קא משתרשי ליה כו', דהוי שכרא חלא, ומאי פריך הלא ממון הוא השכרא אשתבח על ידי הכשותא דחבריה, לא ע"י מעשיו ולא ע"י מעשה בהמתו, ואמאי ישלם. אמנם ז"א, דהנה מצינו המזיק ממון שאין לו תובעים פטור, וכן אם נהנה מממון שאין לו תובעים פטור, דהאכל מתנות כהונה פטור (חולין ק"ל ע"ב), ובכ"ז אמרו (גיטין מ"ד ע"א) באנסו את גרנו מבית המלך אם בחובו דחייב לעשר, משום דקא משתרשי ליה, הרי דכיון דהוא היה חייב ליפרע, ונפרע את חובו בהממון ששייך לכהן וללוי, ונשארו מעותיו בידו, הוי כמו דאיתנייהו בעינייהו, דהתמורה של המתנות כהונה נשאר תחת ידו הוי כמו דגוף המתנות נשאר תחת ידו, ובאיתנייהו בעינייהו מוציאין מידו בעל כרחו, יעו"ש, כן הכא נמי כיון דמשתרשי, דשלו נשאר תחת ידו, הוי כאילו הנך כשותא איתנייהו בעינייהו, דמה לי אם התמורה נשאר תחת ידו או גוף הדבר איתא תחת ידו, וזה פשוט:

יקר שנהנה, וז"ל "ויש לומר, דהכי קאמר רב אשי, בכיסי, דבכשות דבעל הבית הוי כיסי, והיינו דקאמר דמשלם דמי כיסי, פירוש, מאי דמפרשין ליה. ואף אם השביח יותר, השכר היה אפשר לומר, אני הייתי מסתפק בשלי ולא הייתי חושש בשבח זה" עכ"ל, הנה תירץ בדוחק שהיה אומר כו', אבל לפי רבינו לא קשה מידי, דהכל תלוי במה שאישרשי ליה, וכיון שבמציאות לא אישרשי ליה רק כשות גרוע אינו חייב יותר. [באמת, קצת צריך עיון, דאפשר לפרש דברי השיטה ממש כדרכי רבינו, דכיון שהייתי מסתפק כו', לפיכך לא אישרשי ליה רק הגרוע, אבל אם היה אומר שרצה לקנות יקר הרי הרויח יקר. וצ"ע].

⁵ אבל קשה על ביאור זה, דהנה התוס' (שם, ד"ה מי אמר) הקשו על מה שאמרו בש"ס שזה שהשליח נתן את כשות של מפקיד לא הוי פשיעה, אף על פי שבעל הבית אמר לו שיתן משלו, כיון שלא אמר לו מזה תן ומזה אל תתן, הוי מראה מקום הוא לו ולא קפידא, והקשו התוס' מסוגיא דגיתין, דמבואר שם דהוי קפידא. ותירצו, דהתם איירי בשני מינים, ובשני מינים גם אם לא אומר מזה תן ומזה אל תתן הוי קפידא. אבל לפי מה שפירש רבינו שהכשות של בעל הבית היה גרוע, ושל המפקיד טוב, אם כן הוא שני מינים, ומדוע אומר הש"ס שמראה מקום הוא לו. בשלמא לפי פירוש התוס' ושאר הראשונים שפירשו שהכשות של המפקיד היה כיסי, דהיינו גרוע, אם כן יש לומר דגם של בעל הבית היה גרוע והוא מין אחד, אבל לפי מה שפירש רבינו הם שני מינים.

⁴ אבל באמת לפי המבואר, מצאנו מקור לתירוצ' קמא דהתוס' שפטור על הנאת ממון הבא על ידי אחר. דהנה על הקושיא בסוגיא דכישות, דמכל מקום נהנה וחייב לשלם, תירץ רב אשי דאיירי שהיה כשות גרוע. וביארו התוס' (ד"ה בכיסי) דהכשות של המפקיד היה גרוע, ולא נהנה בעל הבית כל כך ממנו, ולזה אמרו בש"ס, דאם היה אפשר לחייבו היה משלם כדמי כשות יקר, אבל לולי זה פטור דאינו נהנה ככשות יקר. והקשו התוס' אם כן מדוע שישלם יותר מכשות גרוע, הא לא נהנה יותר מכשות גרוע, ונדחקו בזה ואמרו שאם לא היה מטיל את כשות בעל הבית לשכר, היה שוה יותר למאכל בהמה, או שעל ידי ריכוך היה אפשר לשהביחו.

אבל אפשר לפרש ביאור חדש בסוגיא, דכונת הגמרא שבאמת הכשות של המפקיד היה טוב מאוד, אבל הכשות של בעל הבית היה גרוע, ולפי המבואר לעיל אתי שפיר, דבאמת בעל הבית נהנה מכשות טוב, אבל אישרשי ליה רק כשות גרוע, כיון שכשות של בעל הבית היה גרוע, לפיכך עד שוי כשות גרוע, בדואי משלם כי זה ממש הרויח ממון חברו, וזה אישרשי ליה, והנפקא מינא אם חייב או לא, הוא היא האם משלם על ההנאה היותר מכשות גרוע, דאם אינו חייב, אז פטור על ההנאה של יותר מכשות גרוע, כי בזה לא הרויח ממון ממש, ועל הנאה זו אינו חייב, כי לא נעשתה לא על ידי עצמו ולא ידי ממון, לכן אינו משלם וכתירוצ' קמא של התוס', הרי לנו מקור לשיטת התוס'. וכן פירש בשיטה דהכשות של המפקיד היה גרוע ושל בעל הבית היה טוב, ונדחק מאוד מדוע אינו משלם ככשות

אור שמח

הלכות נזקי ממון פרק ג הלכה ב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "משך חכמה" על התורה

עם ביאור אור הבינה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' כא - תשפ"ו טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

שהוא המכניס פירותיו גרם, והוא כאילו הוא המכניס האכיל פירותיו לבהמתו, וגריעי מינה, דאילו המאכיל פירותיו לבהמתו, כיון שהוא מתכוין להשביח, הא מחוייב לשלם לו הוצאותיו כדין יורד שלא ברשות (ש"ך חושן משפט, שצא, ב), והכא הוא כאילו אחר נתן פירותיו של זה והאכיל לבהמת בעל החצר, כיון שלא נתכוין להשביח. ופוק חזי בפרק הכונס (שם, נז, ב) אבל אכלה פטור, מ"ט הוה לה שלא תאכל, דפריך על זה לאזוקי היא אחרינא מי כו', היינו שבעל הגינה לא פשע מאומה, רק שנפלה באונס לגינתו, אבל כה"ג שמכניס פירותיו שלא ברשות לחצר חבירו, אימור דלא מיחשב כלל למעשה בהמתו, רק המכניס גרם, ואף מה שנהנית אינה משלמת:

ואם⁷ נאמר כן, וכמו דרבינו לקמן בהלכה י"ד לא הזכיר דבעל החצר משלם מה שנהנית, א"ש ומדויק לשון הברייתא בפ"ק דף י"ד (ע"א) כל שהוא רשות כו' למזיק ולא לניזק פטור מכל,

שנתבאר, הוא הדין בנידון זה, כיון שבעל הפירות הכניס פירותיו לחצר חבירו בלא רשות, ובהמת חבירו אכלתן, הרי זה כאחר שהאכילה שפטור, או דלמא, דינה כבהמה האוכלת ברשות הרבים שמשלם מה שנהנית. והנה על מתני' דתנן בהכונס (בבא קמא נה, ב) "נפלה לגינה ונהנית - משלמת מה שנהנית" סבר הש"ס לומר (נז, ב), דדוקא אם נפלה ונחבטה משלם מה שנהנית, אבל אם אכלה אינו משלם מה שנהנית, דהיה לה שלא תאכל, ולכן פטור בעל הבהמה. ומקשה הש"ס, דסברא זו היא לפטור את בעל הפירות אם ניזוקה הבהמה, אבל להזיק אחרים אינך יכול לפטור בטענה זו דהוה לה דלא תאכל, דבעל הגינה לא גרם כלום שתכנס לגינתו, אלא היא נפלה באונס לגינתו ואכלה פירותיו, לפיכך משלם בעל הבהמה מה שנהנית, אבל אם בעל הבית הכניס פירותיו לתוך חצר חבירו, אפשר שאין זה נחשב כלל למעשה של בהמתו, רק המכניס גרם, ואף מה שנהנית אינו משלם.

⁷ ולפי זה יהיה מדוקדק מאוד מדוע הרמב"ם בפרק ג' דנזקי ממון מבאר בהלכות א – יג, שכשהיא פטורה משלמת מה שנהנית, ובהלכה יד, השמיט דין תשלום מה שנהנית, שכתב וז"ל: "וכן אם הכניס פירותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות, ואכלתן בהמתו של בעל הבית, פטור". ולפי המבואר מיושב היטב, דבאמת בעל הבהמה פטור לגמרי מתשלום מה שנהנית גם כן, כיון שהכניס פירותיו לחצר חבירו בלא רשות. וכן לפי זה יהיה מדוקדק לשון הברייתא בבבא קמא (יד, א) "ארבעה כללות

רמי, הלא הוא כשני מינים, דשל בעה"ב היו גרועים, ושל המפקיד היו משובחים, ובשני מינים פירשו בתוספות (שם ד"ה מי אמר) דהוי קפידא אף כי לא א"ל מהאי לא תרמי, וא"כ יתחייב סרסיה לשלם, בשלמא לפי רבוותא יכול להיות דשל שניהם הוי בכיסי, אבל למאי דפרישית דשל בעה"ב הוי בכיסי ושל המפקיד היו משובחים, הלא יש קפידא. אולם ראה בלחם משנה פ"ד מהלכות פקדון שפירש דאע"ג דהוי קפידא מכל מקום השליח טעי בזה, וסבר דלא הוי קפידא, וצריך לומר דגם זה חשיבא אונס כעין גניבה, ולכן פטור הסרסיה, אף על גב דהוי מזיק בידו לכשותא דמפקיד, ודו"ק. אח"ז ראיתי מש"כ בזה במחנה אפרים הלכות נזקי ממון (סימן ב), אמנם דברינו ברורים:

ולפ"ז יש לדון בהכניס פירותיו לחצר בעה"ב שלא ברשות ואכלה בהמתו של בעה"ב מי אמרין דמשלם בעה"ב מה שנהנית, או דילמא זה לא מיחשב שמעשה בהמתו גרם, כיון

אבל באמת לא קשיא מידי, דהלחם משנה (פקדון ד, ט) מוכיח, דהרמב"ם סובר שאין הבדל בין מין אחד לשני מינים, ואפילו במין אחד אמרין דקפידא הוא ולא מראה מקום, ולפי זה מפרש את הסוגיא, דמה שאמרו מראה מקום הוא לו, אין הכוונה שבאמת הוא כן, דאליבא דאמת להלכה אין זה מראה מקום, אלא שאין זה פשיעה, כיון שהמשרת סבר שכונת בעל הבית למראה מקום, אבל אין זה האמת, ולפי זה לא קשה מידי, דאפילו דאיירי בשני מינים ובשני מינים הוי קפידא ולא מראה מקום, יש לומר שהשליח טעה וסבר שכונת בעל הבית למראה מקום, וצריך לומר שטעות כזאת שחשב השליח שהוא מראה מקום, הוא בגדר אונס כעין גניבה, ולכן פטור בשומר חנם, אף על פי שהשליח הזיק בידים.

[ולא ידעתי מה נתכון רבינו בדברי המחנה אפרים, שדבריו ברורים יותר]

⁶ ולפי המבואר שאין חייב על הנאת בהמתו אלא במעשה בהמתו שאכלה ברשות הרבים, ולא על ידי מעשה אחר שהאכיל את בהמתו פירות, יש לחקור, מה הדין באופן שהכניס פירותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות, ואכלתן בהמתו של בעל הבית, האם חייב בעל הבית על הנאת בהמתו. דאף על פי שכתב הש"ך (חושן משפט שצא, ב) שאם האכיל מפירותיו בידו את בהמת חבירו חייב בעל הבהמה לשלם למאכיל מדין יורד לשדה חבירו, הני מילי כשהאכיל בידיו בהמתו חבירו, והתכון להשביחה, אבל אם הכניס פירות לחצר חבירו ולא התכון להשביחה, הרי זה כמו שמישהו אחר האכיל בהמת חבירו מפירות של חבירו, דאין בעל הבהמה חייב בהנאתה, כמו

אור שמח

הלכות נזקי ממון פרק ג הלכה ב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "משך חכמה" על התורה

עם ביאור אור הבינה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' כא - תשפ"ו טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

גם מה שנהנית, וזה פטור מכל, דבחצר השותפין והבקעה משלם
מה שנהנית על השן, ובחצר המזיק אף מה שנהנית אינו משלם,
וזה דיוק נחמד, וצ"ע לדינא⁸:

וברישא מדייק הגמרא שם, על הכל לא תני, אלא חייב בכל כו'.
והנה לשון פטור מכל לא מדייק על הכל לא תני, דקמ"ל שפטור
גם מחצי נזק, דברה"ר חייב, אבל אי תני על הכל ג"כ ידענא דעל
תם נמי קאי, דפטור ברשות המזיק, ומזה נראה דפטור מלשלם

- ג. מאכיל פירותיו לבהמה חבירו חייב לשלם לו מה שנהנית מדין יורד לשדה חבירו.
- ד. הני מילי במאכיל ממש, שמתכוון להשביחה, אבל כאשר הכניס פירותיו לחצרו ולא התכוון להשביחה, ואכלתן, פטור, כמו שאחר האכיל פירות חבירו לבהמת חבירו.
- ה. אם היה לו כשות להטיל לשכר, ואחר הטיל כשות של אחר לשכר, חייב לשלם לבעל הכשות את הכשות, כי ממון חבירו בידו.
- ו. אבל אם היה בידו כשות גרוע והטיל אחר לשכרו כשות יקר של אחר, חייב לשלם לבעליו רק כשות גרוע, שזה נשאר בידו, ולא את ההפרש בין כשות יקר לזול, כי זה הנאה על ידי אחר, שפטור.
- ז. וכן אם המלך אנס גרונו טבל עבור חוב למלך, חייב לתת לכהנים וללויים תרומה ומעשרות, כי ממונו נשאר בידו, שהיה חייב למלך.

היה ר' שמעון בן אלעזר אומר בנזקין: כל שהוא רשות לניזק ולא למזיק - חייב בכל; דמזיק ולא לניזק - פטור מכל, ודקדק הש"ס (שם) ברישא, מהו לשון "חייב בכל", דהיה לומר 'חייב על הכל', היינו על כל אבות הנזיקין, אלא דבא לומר שחייב בכל הנזק כרכי טרפון, שקרן ברשות הנזק משלם נזק שלם. אבל מכל מקום קשה, מהו הלשון בסיפא "פטור מכל", היה לכתוב פטור על הכל, והוה ידעין דגם על תם קאי שפטור ברשות המזיק. אבל לפי המבואר אתי שפיר, דבא ללמד שפטור אף ממה שנהנית, דברשות השותפין חייב על ההנאה, וברשות המזיק פטור אף מההנאה, לכן קתני "פטור מכל" מכל תשלום אפילו ממה שנהנית.

⁸ דינים העולים:

- א. חיוב מה שנהנית הוא רק כאשר הבהמה עצמה גם עשתה מעשה, שאכלה ברשות הרבים פירות של אחר, אבל אם אחר, האכיל פירות של אחר, לבהמה, פטור בעל הבהמה, כי לא עשתה מעשה.
- ב. ולכן אם הכניס פירותיו לחצר המזיק, הרי זה כמו שהאכיל פירותיו לבהמת חבירו.